

РОДОВИЙ ОБ'ЄКТ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ПРАВОСУДДЯ: ДИСКУСІЯ ТРИВАЄ

***Воронцов А.В.**, к.ю.н., доцент,
викладач кафедри кримінального права та кримінології
Одеського державного університету внутрішніх справ*

Значущість захисту суспільних відносин (цінностей та благ), які виникають у сфері здійснення правосуддя, обумовлюються необхідністю їхньої охорони кримінально-правовими засобами та методами. Відповідно питання щодо визначення та вдосконалювання кримінально-правових норм злочинів проти правосуддя завжди є актуальними.

Поняття «правосуддя» у широкому значенні – це діяльність не тільки суду, а й тих органів, які сприяють суду в реалізації завдань та функцій, які покладені на правосуддя. Відповідно правосуддя, як об'єкт

кримінально-правової охорони вважається поняттям більш широким, ніж правосуддя як специфічний вид державної діяльності, яке здійснюється тільки виключно судом. Це дозволяє відносити до їх числа: органи досудового розслідування, прокуратуру і органи та установи з питань виконання покарань тощо. Звідси, можна стверджувати, що: завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою (ст. 371 КК), притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності (ст. 372 КК), примушування давати показання (ст. 373 КК), порушення права на захист (ст. 374 КК), які передбачені законом про кримінальну відповідальність, посягають на встановлений порядок діяльності, який забезпечує нормальне функціонування органів дізнання, досудового слідства, прокуратури, суду, органів і установ виконання покарань та реалізації конституційних принципів їх діяльності [2, с. 9; 3, с. 334]. Викладене положення потребує змістовної аргументації та роз'яснення.

На необхідність додержання такої позиції зазначено у Законі України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів». Зазвичай, що кількість правоохоронних органів в Україні є досить чисельною (органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції) [8, ст. 2], що не може не ускладнювати їх узгоджену діяльність, а поданий в цьому Законі перелік правоохоронних органів не є вичерпаним. Критерій же належності до правоохоронних органів за ознакою виконання правозахисних та правоохоронних функцій є досить розмитим [5; 6, с. 271].

Такий підхід, який базується ще й на тому, що суд, як і будь-який інший державний орган, не є самодостатнім та не може діяти без взаємодії з іншими спеціалізованими державними інституціями, зокрема, органами досудового розслідування, які розслідують кримінальні провадження та направляють їх до судового розгляду, та тих, які виконують судові рішення, ухвали тощо.

Законність і справедливість правосуддя напряму залежить від забезпечення нормальної (правильної, законної) діяльності цих органів. Якщо, відштовхуватися з наведеного, то поняття «правосуддя» значно розширюється, оскільки відповідно до нього правоохоронні органи поряд із судовими органами утворюють систему органів правосуддя [7, с. 525]. Таким чином, правосуддя здійснюють не тільки суди, а й окремі правоохоронні органи, які не є органами правосуддя, а сприяють його об'єктивному і законному здійсненню. Відповідно, родовим об'єктом злочинів проти правосуддя учені називають відносини у сфері нормальної діяльності: органів суду та досудового розслідування; прокуратури; органів, які здійснюють виконання ухвал, постанов, вироків, інших судових рішень та призначених покарань тощо [4, с. 381].

Учені аргументують таку свою позицію тим, що концепція, згідно з якою правосуддя виключно діяльність суду, не узгоджується з кримінально-правовими нормами чинного закону про кримінальну відповідальність, де у відповідному розділі Особливої частини більшість норм – це норми, які передбачають відповідальність за посягання на нормальну діяльність не судів, а інших органів [7, с. 527]. Відповідно, назва розділу «Злочини проти правосуддя» є більш вузькою, ніж зміст кримінально-правових норм, які розташовані в ньому. Такої думки у своєму дослідженні дотримується й Н.Ю. Алексєєва: «... Аналіз змісту поняття «правосуддя» у теорії кримінального права, національному законодавстві засвідчив, що це поняття має мати єдине значення у різних галузях права, відтак правосуддя в Україні можуть здійснювати лише суди. Визначено слушним підхід про доцільність перейменування назви Розділу XVIII Особливої частини КК України «Злочини проти правосуддя» на «Злочини проти правосуддя та порядку діяльності, що сприяє його здійсненню» [1, с. 9-10]. Відповідно до цього злочини, передбачені ст. ст. 371 – 374 КК не зовсім вписуються у концепцію правосуддя, тому останнє і не повинно узгоджуватися з кримінально-правовими нормами. Концепція правосуддя ґрунтується насамперед на Конституції України та інших законодавчих актах, відповідно до цього норми закону про кримінальну відповідальність, які регулюють відповідальність за суспільно небезпечні діяння у сфері правосуддя, повинні узгоджуватися з нею [5].

Таким чином, з однієї сторони, під родовим об'єктом слід розглядати нормальне функціонування державних органів та різну за родом і характером діяльність їхніх ланок, як комплексу таких представників. З іншої сторони, ці статті, вчинені поза сфери здійснення судом правосуддя, заважають виконанню завдань, які стоять перед ним, створюючи неможливим чи ускладненим судовий розгляд кримінальних проваджень або зводять нанівець результати цієї діяльності. У всіх подібного роду випадках, як і тоді, коли злочин спрямований безпосередньо проти діяльності суду, правосуддя не досягає своєї мети, а його завдання залишаються невиконаними. Вбачається, що саме ця обставина схиляє законодавця назвати ці злочини «Злочини проти правосуддя», хоча безпосередньо проти діяльності суду спрямована менша їх частина.

Обґрунтовуючи визначення, що родовим об'єктом злочинів проти правосуддя є встановлений законом порядок нормальної діяльності його органів, то тим самим є підстави зазначити, що ці злочини є різновидом (дуже важливим) окремих злочинів проти правосуддя, а в силу спільності об'єкта має право на життя позиція щодо виділення цих злочинів в окремий розділ Особливої частини КК України або розширення його назви згідно науки кримінального права (як і пропонує у своєму дисертаційному дослідженні Н.Ю. Алексєєва) [1, с. 10]. Підставами для зазначеного є і той факт, що родовий об'єкт (як зазначалося) всіх злочинів, які передбачені розділом XVIII Особливої частини КК України: «Злочини проти правосуддя» не має спільних ознак. Про необхідність таких законодавчих змін свідчить і той факт, що в органах, які здійснюють правосуддя не можуть

вчинятися також й інші злочини, у тому числі службові. Ці органи покликані забезпечити об'єктивну і законну діяльність судів у сфері здійснення правосуддя, тому порушення їх діяльності, порушує й діяльність органів суду, які здійснюють правосуддя. У цьому аспекті органи, які причетні до його здійснення, їх кримінально-правова охорона обґрунтовано знайшла втілення законодавцем у цьому розділі, але не на достатньому рівні [2, с. 9].

Отже, розбіжності полягають не тільки в тому, що в даному випадку ми маємо справу із специфічними представниками (суб'єктами) органів державної влади (прокуратури, досудового слідства тощо), а й з різними сферами діяльності органів кримінального судочинства, де законодавець може захищати від злочинних посягань й інший встановлений законом порядок нормальної діяльності державних органів та їх представників, в яких є дещо спільне та поєднує їх.

З іншої сторони, серед учених і надалі тривають дискусії щодо шляхів вдосконалення діяльності відповідних органів у сфері здійснення правосуддя. Вважається, що недоцільно розділяти цей розділ на два підрозділи, або розширення його назви. Насамперед уваги потребує подальше вдосконалення саме поняття «правосуддя», а не родовий об'єкт цього розділу, яке не повинне мати широке та вузьке тлумачення.

Література:

1. Алексеева Н. Ю. Кримінальна відповідальність за злочини проти правосуддя, що вчиняються свідками, експертами, перекладачами або щодо них: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12. 00. 08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Наталія Юнівна Алексеева – Львів, 2017. – 19 с.

2. Воронцов А. В. Кримінальна відповідальність за злочини проти правосуддя, які вчинюються службовими особами органів дізнання та досудового слідства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12. 00. 08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Андрій Володимирович Воронцов – Одеса, 2011. – 21 с.

Злочини проти громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина за кримінальним кодексом України (теоретико-правове дослідження) [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12. 00. 08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / С. Я. Лихова – К., 2006. – 39 с.

3. Добровольская Т. Н. Понятие советского социалистического правосудия / Т. Н. Добровольская // Ученые записки ВИЮН. – 1963. – Вып. № 16. – С. 144.

4. Кваша О. О. Поняття злочинів проти правосуддя / О. О. Кваша // Правова держава. – Вип. № 16. – 2005. – С. 381.

5. Концепція реформування кримінальної юстиції в Україні : указ Президента України від 18. 04. 2008 р. № 311/2008. – [Електронний ресурс] – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/311/2008>.

6. Кузьмін С. Іноземець як спеціальний суб'єкт злочинів проти правосуддя за кримінальним правом України / С. Кузьмін // Вісник прокуратури – 2009. – № 4. – С. 59 – 63.

7. Навроцький В. О. Кримінальне право України : особлива частина : курс лекцій / В. О. Навроцький. – К. : Знання : КОО, 2000. – 771 с.

8. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів [Електронний ресурс]: закон України від 23. 12. 1993 р. № 3781-ХІІ в редакції Закону України від 13. 07. 2017 р. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3781-12>